

Agrese a šikana u předškoláků

VÁCLAV MERTIN

Jsou děti v předškolním věku schopny agrese a šikany? Někdy se objevují názory, že v obou případech je správná odpověď ano. Jistě se najde někdo, kdo bude tvrdit, že u nich ve školce (nebo snad dokonce ještě u mladších dětí v batolecím věku) se jednalo o šikanu. A příkladů agrese už u nejmladších dětí uvede každý velké množství.

Malé děti jsou přirozeně agresivní. Je to pro ně zcela legitimní způsob, jak se něčeho domoci, případně, jak něčemu bránit. Nemají moc jiných možností, které by mohly v podobných pro ně náročných situacích legitimně a účinně uplatnit. Děti tak mohou být při uspokojování a obraně svých osobních potřeb a zájmů leckdy velmi bezohledné, hrubé, útočné. Tato jejich útočnost bývá nejčastěji spontánní a reaguje vcelku srozumitelně na konkrétní situaci. Když se pak v jednom prostoru a při jedné činnosti sejdou dvě nebo víc dětí, tak je větší pravděpodobnost, že se jejich zájmy zkříží a že se poperou či si budou jinak ubližovat. Předškolní děti nemají ještě vytvořené téměř žádné brzdné mechanismy při řešení konfliktů, nezvládají zatím dobře, že malá a slabší a dívky se nebijí, takže při nedostatečném odporu může silnější mladšímu, menšímu či báznělivějšímu někdy až nebezpečně ublížit. Na druhé straně jsme je ještě nenaučili techniky efektivního vyjednávání, hledání oboplně přijatelného kompromisu, zralého ustoupení, takže problém řeší bezprostředně a napřímo.

Jenže pak jsou děti, které letmo projdou kolem druhého dítěte a jen tak bez zřejmé příčiny je štípnou, strčí do něho, zboří mu stavbu. Jako kdyby intuitivně tušily, že nejlepší prevence a obrana je zastrašení potenciálního soupeře, a tedy útok. Jsou děti, které jsou i ve školce a ve škole agresivnější, protože se tak doma prosazují mezi sourozenci, rovněž v některých rodinách nejdou rodiče pro křik a ránu příliš daleko a řeší tímto způsobem i zanedbatelné přestupky dítěte. Je vcelku logické, že dítě se takovému přístupu přizpůsobí, jinak by to mělo ještě mnohem těžší, a uplatňuje stejné postupy i mimo rodinu. Vlastně také proto, že nic jiného nezažilo, a tedy ani neumí.

Každému dítěti, které je agresivní, je třeba dát jasně a důrazně najevo (pravděpodobně opakovaně), že takové způsoby ve školce/škole jsou zcela nepřijatelné. Rodičům není třeba si stěžovat, stejně nemohou na dálku nic účinně udělat. Je však žádoucí je informovat, ovšem s tím, že si to řeší sama učitelka ve třídě a od nich očekává pouze všeobecná podpora a případně vymáhání podobného slušného chování i v domácích podmínkách. Dítě bych rozhodně netrestal – ušetřenou energii bych investoval do hledání možného smyslu takového jednání pro dítě i pro hledání nápravných a preventivních opatření. Někdy totiž najdeme podněty,

kteří spouštějí agresivní chování, jiné se stejným efektem mohou následovat.

Důležitá jsou preventivní opatření (zejména přítomnost učitelů u dětí) a všímavost. Příliš nezastávám názor, že bychom měli děti nechat, aby si konflikt vyřídily samy. My je totiž svým upozorněním, zásahem vychováváme. Sdělujeme jim, co je vhodné a co nepatřičné. Stejně zůstane řada konfliktů, které si opravdu děti musí vyřešit samy, protože žádný dospělý není nablízku. Neměli bychom zapomínat dávat dětem opakovaně najevo potěšení, když se chovají přijatelně. Myšlenka je následující: posilujeme pozitivní chování a tím vytlačujeme nežádoucí.

A jak je to se šikanou u předškolních dětí?

Tento pojem používáme dnes výrazně přes míru v odborném i běžném jazyce. Na jednu stranu je jednoznačně dobře, že se věnujeme se vši vážností násilí mezi dětmi, na straně druhé došlo k devalvaci tohoto odborného termínu. Naučili jsme to i samotné děti – takže pak při jakémkoli problému s druhými dětmi poměrně rychle sáhnou k vysvětlení, že jsou šikanovány. Dnes máme tendenci označovat tedy jako šikanu leckteré nevhodné jednání. Někdy už se ani příliš nezajímáme o to, co dítě fakticky nepěkného dělá, proč a za jakých okolností používá toto nevhodné chování a přinášíme pouze informaci, že šikanuje nebo že je šikanováno. Jako kdyby tím už bylo všechno ostatní zcela jasné (podobně to známe např. u dyslexie či ADHD). Výrazně jsme tímto přístupem rozšířili použití tohoto poměrně specifického odborného pojmu. Leckdy nám k tomu stačí, aby dítě bylo útočné a ubližovalo druhým. Osobně bych řekl, že v jistém smyslu je úplně jedno, jak neslušné chování označíme, podstatné východisko pro nápravu je výlučně samotné chování a jednání.

Šikana přece spočívá v tom, že s rozmyslem a se záměrem silnější opakovaně fyzicky nebo psychicky útočí na slabšího. Šikana tedy netkví ani v tom, že se pár kluků impulzivně a ad hoc domluví, že udělají dalšímu něco nepěkného, ani v tom, že některé dítě na každou i jen domnělou křivdu reaguje agresí. Šikanování vyžaduje určitou úroveň psychické vyspělosti. Pravda, dnes jsou děti vyspělejší, než byly dřív. Takže možná nejstarší školkové děti po odkladu přicházejí v úvahu,

zejména pokud jich je víc v jedné třídě a dají se dohromady. Jsou pak více s to vytvořit partu a věnovat se společně méně vhodným aktivitám, tedy i systematictějšímu ubližování některému mladšímu a slabšímu dítěti ve třídě.

Asi někdo namítne, že slovíčkařím. A že není zcela jasná hranice mezi obyčejným ubližováním a šikanou. A že úplně vynechávám vztahovou šikanu, která se může projevit např. tak, že děti (uvádí se, že častěji dívky) systematicky ostrakizují konkrétního vrstevníka ve třídě. Pak se to může projevit tak, že skupinka prosadí, že s Aničkou si nikdo nebude hrát, že s Ivanem nepůjde na vycházku nikdo za ruku apod.

Důležitou okolnost představuje v obou ohledech prevence. Měli bychom maximálně posilovat přátelské prostředí ve školce. Upozorňovat děti, že se chovají hezky – nebrat takové chování jako samozřejmost. Posilovat spolupráci mezi dětmi. Víc se starat o slabší, pasivní, úzkostné, nesympatické, něčím nápadné děti. V indikovaných případech je bránit i fyzicky. Ani nezmiňuji, že učitelky by měly být trpělivé, všímavé a důsledné. A podstatné preventivní opatření představuje pozitivní naladění i projevy samotné učitelky.

Je žádoucí podněcovat rodiče, aby sdělovali učitelům i problémové drobnosti. Učitelé si opravdu nemohou všimnout vždycky všeho. Následně nejde přece o to, abychom dramatižovali a zaváděli výrazná opatření, když dojde ke konfliktu, ale spíš abychom si všímali, abychom chování dětí víc, a hlavně cíleněji sledovali. Šikana se neobjevuje ze dne na den, ale postupně (někdy poměrně rychle) se rozvíjí. Proto by učitelé neměli ani drobnosti bagatelizovat frázemi typu *vždyť jsou to děti, nic se nestalo*.

Jaké jsou mechanismy učení? Toho pozitivního, ale i negativního. Důležitý mechanismus je nápodoba. Když učitelka zvyšuje často hlas, představuje pro děti model chování. Podobně kdyby se dítěti vysmívala. Někdy sami v dobré víře posilujeme nevhodné chování. Necháme je bez odezvy, moralizujeme, dramatižujeme, nebo naopak vše zlehčujeme. Když je učitelka přátelská a usměvavá, rovněž vede děti tímto pozitivním směrem.

Přestože oba jevy vnímám jako propojené, moje jednoduchá odpověď zní: agrese v předškolním věku jednoznačně ano, šikana prakticky ne.

PhDr. Václav Mertin, dětský psycholog, katedra psychologie, FF UK Praha

vzdělávací nabídka pro pedagogy

DVPP.info = ucelená nabídka školení akreditovaných MŠMT v systému DVPP

- Pomocí jednoduchého nastavení filtrů lze snadno vybrat vzdělávací programy pro jednotlivé kategorie pedagogických pracovníků, druhy škol a školských zařízení. Pojdte to vyzkoušet!
- Chcete nabízet své kurzy, workshopy či jiná školení (online i prezenční)? Neváhejte nás kontaktovat!

Více na www.dvpp.info